

LIETUVOS AKLŪJŲ BIBLIOTEKOS AUDITORIJŲ PLĖTROS TYRIMAS

Tyrimo ataskaita

Nuotrauka: <https://negativespace.co/book-open-glasses-rustic-table/>

Tyrimą atliko:
dr. Rasa Januševičienė
dakt. Fausta Kepalienė
Ilona Daučiūnienė

TURINYS

ĮVADAS	3
TYRIMO METODIKA	4
REABILITACIJOS IR SLAUGOS CENTRO „GEMMA“ PASLAUGŲ GAVĖJŲ LAISVALAIKIO YPATUMAI.....	5
Situacijos pristatymas	5
Respondentų laisvalaikis	6
STACIONARIAI GLOBOJAMŲ SENJORŲ IR VIDUTINIO AMŽIAUS NEGALIAŲ TURINČIŲ ŽMONIŲ INFORMACINIAI POREIKIAI IR INFORMACIJOS GAVIMO ŠALTINIAI	9
Situacijos pristatymas	9
Respondentų informaciniai poreikiai ir informacijos gavimo šaltiniai	10
POTENCIALIŲ LAB VARTOTOJŲ SKAITYMO ĮPROČIAI.....	12
Situacijos pristatymas	12
Skaitymo pomėgiai, tematika, šaltiniai.....	13
RESPONDENTŲ LŪKESČIAI LAB PASLAUGOMS	15
Situacijos apžvalga	15
LAB paslaugų aktualumas potencialiems vartotojams.....	16
IŠVADOS.....	17
REKOMENDACIJOS	18
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS.....	20
PRIEDAI	22

ĮVADAS

Lietuvos aklųjų bibliotekos (LAB) tikslinės grupės apibrėžiamos kaip asmenys, negalintys skaityti įprasto spausdinto teksto dėl sensorinių (aklumo, silpnaregystės), fizinių funkcijų, raidos, kompleksinių sutrikimų ir kitų įgimtų ar įgytų sveikatos sutrikimų bei mokymosi sunkumų [1]. Vykdydama savo funkcijas, LAB vartotojams paslaugas teikia per bibliotekos centrą Vilniuje, penkis teritorinius padalinius, esančius didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Ukmergėje) ir paslaugų punktų tinklą, veikiantį įvairiose įstaigose – Lietuvos miestų ir rajonų viešosiose bibliotekose, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos filialuose, senelių ir neįgaliųjų globos namuose, su kuriais LAB sudaro bendradarbiavimo sutartis. LAB centras ir bibliotekos teritoriniai padaliniai aprūpina paslaugų punktų skaitytojus savo leidžiamais specialiuųjų formatų leidiniais. Paslaugų punktų vartotojams teikiamos paslaugos į namus, paštu ir virtualiai per LAB sukurtą Elektroninių leidinių valdymo informacinę sistemą (ELVIS), senelių ir globos įstaigose gyvenantys asmenys aptarnaujami stacionariai.

Bendradarbiavimas ir partnerystė – esminė prielaida LAB pasiekti savo vartotojus ir potencialius vartotojus. Nuo 2015 m. biblioteka bendradarbiavimą plėtoja keliomis kryptimis – plečia aptarnavimo tinklą ir nuolat tobulina paslaugų, produktų ir aptarnavimo kokybę. Naujų paslaugų koncepcijos kuriamos bendradarbiaujant su neįgaliųjų bendruomenėmis, jų aptarnavimui skirtomis viešosiomis ir kt. įstaigomis, mokslo ir studijų institucijomis. Būdama didžiausia specialiuųjų formatų leidinių, skirtų negaliai ir/ar sutrikimų turintiems žmonėms, leidėja, LAB nuolat didina leidybos apimtį ir domisi skaitytojų pasitenkinimu leidiniais, jų informaciniais poreikiais, skatina skaitytojų dalyvavimą ir įtrauktį atrankos leidybai procesuose. LAB centre Vilniuje ir bibliotekos padaliniuose vykdomi labai plataus spektro, įvairaus pobūdžio renginiai, pritaikyti regos ir kt. negaliai turintiems žmonėms: įvairūs teminiai renginiai; naujų leidinių pristatymai; kūrybiniai renginiai, muzikos vakarai; susitikimai su žymiais kultūros ir meno kūrėjais, autoriais; meno ir tautodailės parodos, pritaikytos specialiųjų poreikių vartotojams; organizuojamos kūrybinės dirbtuvės; rengiamos edukacinės ekskursijos; skaitytojų klubai ir būreliai ir kiti renginiai. Minėtos paslaugos pagal vartotojų poreikį ir pageidavimus organizuojamos ir teikiamos LAB paslaugų punktuose.

2016 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos atlikto Lietuvos aklųjų bibliotekos vidaus audito išvadose pažymima ir rekomenduota LAB periodiškai organizuoti bibliotekos įvairių kategorijų esamų ir potencialių skaitytojų apklausas, atlikus gautų rezultatų analizę imtis atitinkamų priemonių. 2017 m. diskusijų grupės metodu LAB jau yra įvykdžiusi vieną auditorijų plėtros tyrimą. Šis tyrimas – jau antrasis, orientuotas į senelių globos namų gyventojus. Auditorijų plėtros tyrimui atlikti vėl pasirinktas kokybinis, taikant grupinės diskusijos metodą, tyrimas, kadangi šis metodas geriausiai tinka nustatyti potencialių vartotojų auditorijos kontekstą. Tyrimui atlikti pasirinkta nauja auditorija – Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ (Bistryčios g., Vilniuje), slaugos ir socialinių paslaugų gavėjai, turintys negalią.

Tyrėjos dėkoja Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ Klientų aptarnavimo ir socialinio darbo vadovei Rūtai Urbanavičienei ir visam centro kolektyvui už bendradarbiavimą ir pagalbą organizuojant susitikimą su tyrimo dalyviais, o taip pat visiems diskusijos dalyviams už aktyvumą ir įsitraukimą.

TYRIMO METODIKA

Tyrimo **tikslas** – atskleisti potencialių LAB vartotojų lūkesčius bibliotekos paslaugoms.

Tyrimo **objektas** – Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ paslaugų gavėjų – senjorų ir vidutinio amžiaus negalią turinčių žmonių laisvalaikio pomėgiai.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ paslaugų gavėjų laisvalaikio pomėgius.
2. Nustatyti stacionariai globojamų senjorų ir vidutinio amžiaus negalią turinčių žmonių informacinius poreikius ir informacijos gavimo šaltinius.
3. Atskleisti potencialių LAB vartotojų skaitymo įpročius.
4. Išsiaiškinti respondentų lūkesčius LAB paslaugoms.
5. Parengti rekomendacijas LAB Vartotojų aptarnavimo centrui.

Tyrimo **metodika**. Atliktas kokybinis tyrimas duomenų rinkimui naudojant grupinių diskusijų (focus grupių) metodą. Tyrimas buvo vykdytas mažoje (rekomenduojamas dalyvių skaičius 8-10) grupėje, diskusijoje dalyvavo respondentai, panašūs pagal socialines-demografines charakteristikas: 1) nedirbantys; 2) senjorai ir vidutinio amžiaus asmenys, turintys negalią.

Respondentai. Tyrime dalyvavo 8 respondentai – Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ stacionarios globos paslaugų gavėjai, iš kurių 1 respondentas (vyras) vidutinio amžiaus (45-59 metų) ir 7 respondentai (1 vyras ir 6 moterys), sulaukę 70 metų ir vyresni. Pagal negalios tipą visi respondentai turi fizinę negalią dėl įvairių psichosomatinių susirgimų (reumatoidinio artrito, miokardo infarkto, insulto, demencijos ir kt.). Visi tyrimo dalyviai pagal užimtumą nedirbantys: 1 darbingo amžiaus respondentas dėl negalios (judantis neįgaliojo vėžimėlio pagalba), 7 respondentai dėl amžiaus (senatvės pensininkai) ir sveikatos sutrikimų. Taip pat tyrime dalyvavo 2 šios įstaigos personalo atstovai.

Tyrimo organizavimas ir vykdymas. Tyrimas atliktas 2018 m. gegužės 10 d. reabilitacijos ir slaugos centre „Gemma“, Vilniuje. Grupinę diskusiją vedė moderatorius pagal iš anksto parengtą pokalbio planą (pateikiamas tyrimo ataskaitos 1 priede).

Tyrimo eiga:

1. Tyrimo (įstaigos (LAB), tyrėjų grupės, tyrimo temos, tikslo ir uždavinių) pristatymas;
2. Tyrimo organizavimo (technikos naudojimo, taisyklių ir etikos principų) paaiškinimas;
3. Dalyvių prisistatymas;
4. Diskusijų klausimai (po 2-4 klausimus informacijos aptariama tema gavimui);
5. Klausimas diskusijos užbaigimui ir laikas diskusijų apibendrinimui.

Gauti empiriniai duomenys analizuoti ir vertinti 2018 m. gegužės mėn., tyrimo ataskaita parengta birželio mėn.

Siekiant užtikrinti tyrimo duomenų patikimumą, tyrimo dalyvių pasisakymai buvo įrašyti garso laikmenoje, o vėlesniame tyrimo etape – transkribuoti. Tyrimo ataskaitoje respondentų mintys ir pastebėjimai pateikiami originalia versija. Siekiant išlaikyti pokalbių išrašų autentiškumą, respondentų kalba paverčiant ją tekstu nebuvo taisoma.

REABILITACIJOS IR SLAUGOS CENTRO „GEMMA“ PASLAUGŲ GAVĖJŲ LAISVALAIKIO YPATUMAI

Situacijos pristatymas

Pasaulinė sveikatos organizacija (PSO) siūlo suaugusio žmogaus gyvenimo amžiaus tarpsnius skirstyti į tokias grupes: iki 44 metų – jaunas; 45-59 metai – vidutinis amžius; 60-74 metai – pagyvenęs; 75-90 metų – senas; 90 metų ir daugiau – ilgaamžis.

Perėjimas iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą pasižymi daugeliu žmogaus socialinės tapatybės pokyčių, tačiau vyresniame amžiuje žmonės susiduria su daugeliu vaidmenų pokyčių: jie turi išmokti susitaikyti su pasikeitusiu tėvų vaidmeniu (paskutinio vaiko išėjimas iš namų arba „tuščio lizdo“ pojūtis) bei atsiradusiu senelių vaidmeniu, prisitaikyti prie laiko planavimo ir užimtumo pokyčių, atsiradusių išėjus į pensiją, sutuoktinio netektimi (našlyste), sumažėjusiu savarankiškumo lygiu ir *padidėjusia priklausomybe nuo kitų, išmokti priimti neįgaliojo ar sergančiojo vaidmenį, dažnai – ir institucijos gyventojų vaidmenį* [2].

Visame pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, visuomenė senėja. Ilgėjanti žmonių gyvenimo trukmė yra ir svarbus pasiekimas, ir problema. Taip yra todėl, jog senėjimas neatsiejamas nuo prastėjančios fizinės bei psichinės sveikatos, ligų bei neįgalumo [3]. Visuomenei senstant globos įstaigose gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų skaičius Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, taip pat sparčiai didėja. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, **2016 m. pabaigoje šalyje veikė 58 globos įstaigos suaugusiems asmenims su negalia ir 107 globos įstaigos pagyvenusiems žmonėms, jose gyveno atitinkamai 6,7 ir 5,2 tūkst. žmonių.** Pusė (50,2 proc.) asmenų į globos namus atvyko iš savo arba giminių namų [4]. **2017 m. minėtose globos įstaigose veikė 26 LAB paslaugų punktai** (viso 2017 m. valstybinėse ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybiniuose organizacijose veikė 83 LAB paslaugų punktai). Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto parengtoje išvadoje skelbiama, kad „vyresnio amžiaus žmonės yra dinamiški, pajėgūs ir gyvybingi visuomenės nariai. Jie perduoda žinias, įgūdžius ir patirtį kitoms kartoms. Jie ir asmeniškai, ir kolektyviai prisideda prie ekonomikos, bendruomenių ir istorijos kūrimo. Kaip šeimos nariai vyresnio amžiaus žmonės skatina visuomenės sanglaudą ir solidarumą“ [5].

Ilgėjant gyvenimo trukmei, *labai svarbu užtikrinti vyresnių žmonių psichologinę gerovę, sėkmingą senėjimą ir aktyvų laisvalaikį* [6]. Mokslinėje literatūroje laisvalaikis apibūdinamas kaip laisvas nuo būtinų užsiėmimų laikas, skirtas asmeniniams poreikiams tenkinti, taip pat plėsti žinias, lavintis ir dvasiškai tobulėti. Populiariaja prasme suvokiamas kaip laiko leidimo būdas, neįpareigojantis elgtis pagal iš šalies pateiktą modelį. Tai laikas, praleistas savo nuožiūra, arba tiesiog laisvas laikas, kurio metu priimami savarankiški sprendimai. Taip pat laisvalaikis dažniausiai siejamas su visapusišku žmogaus asmenybės ugdymu. Laisvalaikis yra tas žmogaus laikas, kurį jis panaudoja savo paties nuožiūra, nevaržomas jokių prievolių ir išipareigojimų. Laisvalaikio praleidimo būdai – kiekvieno individo asmeninė pasirinkimo teisė, kuria asmuo išreiškia savo valią, atskleidžia savo požiūrį į vertybių sistemą ir parodo bendrą vidinę kultūrą. Laisvalaikis gali turėti aktyvias ir pasyvias formas. Aktyvios organizuoto laisvalaikio formos, kuomet dalyvis / dalyviai daugiau ar mažiau yra įtraukiami į veiklą. Organizuojant pasyvų laisvalaikį – poilsį, reikia sukurti tokią atmosferą, kurioje pageidaujantys galėtų atsipalaiduoti, pabūti vienuoje, pažiūrėti televizorių ar paskaityti knygą, paklausti muzikos arba išeiti pasivaikščioti [7]. Kaip vienas iš efektyviausių būdų prisitaikyti prie pokyčių senatvėje mokslinėje literatūroje dažnai išskiriamas *asmeniškai prasmingas užimtumas* (laisvalaikio, socialinis ir kt.). Senatvėje turint daugiau laisvo laiko dalyvavimas asmeniškai prasmingoje laisvalaikio veikloje tampa svarbiu subjektyvios gerovės aspektu ir sėkmingo senėjimo veiksmu, nes atsiradęs laisvas laikas gali būti naudojamas mėgstamai veiklai, tapti tobulėjimo, naujos patirties, ramybės,

džiaugsmo ar net finansų šaltiniu [8].

Stacionarios globos įstaigos siekia, kad kiekvienam gyventojui būtų suteikta galimybė įsitraukti į asmeniškai prasmingą veiklą ir susikurti sau priimtina gyvenimo aplinką naujomis sąlygomis [9]. Kita vertus, dažnai daugumos žmonių grupių, esančių socialinės globos institucijose, gyvenimas yra nesibaigiantis laisvalaikis – „laisvas“, neorganizuotas, pasyvus ir suprantamas kaip poilsis, pasireiškiantis nieko neveikimu [10]. Prof. Irenos Leliūgienės nuomone, senelių globos namuose socialiniai globotinių poreikiai yra tenkinami. Rūpinamasi buitimi, žmonės pamaitinti, nejaučia nepritekliaus, tačiau *labai trūksta kultūrinio švietimo*. Be to, *dažnas globos namų gyventojas yra intelektualas, kuriam dvasinis penas lygiai toks pat svarbus, kaip ir kasdienė duona, jam reikia pastovių kultūrinių, edukacinių veiklų*. Dažnas viliasi, kad globos namuose turės galimybę gyventi oriai ir tenkinti kultūrinius poreikius. Kultūrinės veiklos padeda seneliams pagerinti ne tik dvasinę savijautą, bet ir fizinę būklę. Dalyvaudami užsiėmimuose globotiniai turi galimybę tarsi atitrūkti nuo savo skausmo, negalvoti apie jį [11].

Globos įstaigose gyvenantys senjorai ir vidutinio amžiaus įvairių negalią turintys asmenys dažniausiai neturi privalomų užsiėmimų, išskyrus gydymo ir reabilitacijos procedūras. Todėl jie turi labai daug laisvo laiko. Tikėtina, kad kartais laisvalaikio jiems būna net per daug. Socialinėje globoje esantiems žmonėms *laisvalaikis tampa priemone palaikyti socialinius ryšius, o bendravimas vyresniame amžiuje – svarbiausias poreikis*. Pagrindinis globos įstaigos personalo laisvalaikio organizavimo tikslas yra pasirūpinti, kad globojami vyresnio amžiaus asmenys galėtų pabendrauti, pabūti kartu. Globos įstaigose gyvenantiems asmenims laisvalaikio veikla daugiausiai organizuojama grupėse, taip siekiama skatinti jų socialinių ryšių palaikymą ir būti kartu su kitais globos įstaigos gyventojais.

Reabilitacijos ir slaugos centre „Gemma“ kiekvienam paslaugų gavėjui skiriamos individualios reabilitacijos procedūros (kineziterapija, masažai, fizioterapija, ergoterapija, kvapų terapija ir kt.). Pacientams teikiamos bendrosios slaugos, medicininės priežiūros paslaugos, gydytojų – neurologo, psichoterapeuto, traumatologo, psichologo konsultacijos. Globos paslaugas gaunančių senjorų ir vidutinio amžiaus negalią turinčių gyventojų laisvalaikio veiklos intensyvumas priklauso ne tik nuo jų sveikatos būklės, bet ir sezono. Pasak centro personalo atstovų, vasaros metu įstaigoje būna mažiau užsiėmimų, daugiau laiko praleidžiama lauke (verandoje ar kiemelyje), skatinamas judėjimas gryname ore, globotiniai svečiuojasi artimųjų žmonių namuose, užimtumo veikla tampa pasyvesnė ir daugiau individuali, pavyzdžiui, knygų ir žurnalų skaitymas, televizijos laidų žiūrėjimas. Šaltuoju metų laiku (rudeni, žiemą) laisvalaikio praleidimo formų už centro ribų nėra daug, todėl globotiniams organizuojamos įvairios grupinės veiklos, pavyzdžiui, rankdarbių gaminimas (atvirukų, karpinių, karolių), stalo žaidimai, į centrą atvyksta meno kolektyvai, rengiamos šventės, koncertai, rodomi spektakliai ir kiti renginiai.

Respondentų laisvalaikis

Pirmieji diskusijų klausimai buvo skirti atskleisti respondentų laisvalaikio praleidimo būdus ir pomėgius.

Kaip Jūs leidžiate savo laisvalaikį? Ką veikiate visą dieną? Papasakokite apie savo pomėgius.

- ✓ *Skaitau ištisas dienas, popierines knygas, kadangi kompiuterio neturiu su savim, [...] vien skaitau knygas. Turiu problemų dėl klausos. Labai daug skaitau. Moku kelias kalbas – rusų, lietuvių, prancūzų. Prancūzų pradėjau mokytis būdama 56 metų, po maždaug 8 mėnesių išlaikiau egzaminą Prancūzų ambasadoje, išvažiavau mėnesiui į Paryžių į stažuotę, paskui daug metų važinėjau ir dalyvavau Europos tarybos renginiuose. Galvojau dar italų pradėt*

mokytis, nes prancūzų ir italų kalbos susišaukia, bet jau nespėjau. Aš nepraktikuojanti katalikė, prie progos einu į bažnyčią ir ten sau gerai jaučiuosi.

- ✓ *Aš čia jau 6 metai. Iš ryto susitvarkau ir darau gerą mankštą, paskui nusiprausiu, grįžtu ir laukiu pusryčių, po jų pradedu melstis. Meldžiuosi [už mirusius, už šeimos narius – tyrėjų past.] Paskui pietauju, pavalgius grįžtu ir pradedu darbą su televizorium, ir taip iki vakaro [...]. Tokia mano diena. Einu gulti pusę dešimtos.*
- ✓ *Aš čia jau 2 metai. Skaitau knygas. Namuose viena būčiau buvus, negalėčiau apsitarnauti, negaliu vaikščioti kaip reikiant. Žmonės labai puikūs čia, visas kolektyvas. Vasarą buvau išvažiavus, daktarai buvo išvežę į Birštoną pas seserį.*
- ✓ *Skaitau visokias knygas, prie televizoriaus. Armonika groju.*
- ✓ *Aš tai atmintį lavinu. Kai ateina mano kineziterapeutas, tai pirmiausia jam pasakau, kokia šiandien diena, kad metai 2018, gegužės mėnuo, diena. Kad nepamiršti.*
- ✓ *Apie miškus, kraštotyryą domiuosi. Mano giminėj miškininkas buvo, tai jo sūnus dabar iš Amerikos mėnesiui atvažiuoja. Miškininkas Kuklionis toks, jo paminėjimai buvo, muziejus Anykščiuose įrengtas, aš jį vis papildau.*
- ✓ *Menas, peizažai, gamtos vaizdai patinka, aptariam vis apie meną su paveikslų nuotraukomis. [...] Aš anksčiau kai gyvenau kaime 400 rožių auginau.*

Tyrimo metu domėtasi apie diskusijų grupės dalyvių svajones, kokios aktyvaus laisvalaikio praleidimo formos jiems būtų priimtinos.

Koks būtų Jūsų svajonių laisvalaikis?

- ✓ *Vaikščioti savarankiškai.*
- ✓ *Norėtume išvažiuoti į gamtą.*
- ✓ *Kad buvę bendradarbiai atvažiuotų aplankyti.*
- ✓ *Į kaimą, į gamtą norėčiau išvažiuoti.*
- ✓ *Kad neskaudėtų, vaikščioti daugiau galėčiau.*
- ✓ *Kad atvyktų Paltanavičius [Past. Selemonas Paltanavičius, gim. 1956 m. – Lietuvos prozininkas gamtininkas, fotografas, aplinkosaugininkas, radijo laidų vedėjas].*

Diskusijų grupės dalyvių pasisakymai atskleidė, kad respondentų laisvalaikio pomėgiai yra labai įvairūs. Senjorai ir vidutinio amžiaus negalią turintys žmonės mėgsta skaityti knygas, domisi menu, muzika. Atsižvelgiant į sveikatos būklę, daugeliui laisvalaikis – tai yra kasdienybės praskaidrinimas, užsiėmimai, teikiantys dvasinę ramybę, psichologinę atgaivą (maldos) ar fizinės sveikatos atstatymas (įvairūs reabilitacijos pratimai). Akivaizdu, kad vienišiams, įvairių negalią turintiems vyresnio amžiaus žmonėms labai svarbus yra bendravimo poreikis. Tyrimo metu paaiškėjo, kad stacionariai globojami senjorai ir vidutinio amžiaus negalią turintys respondentai, esant galimybėms, mielai rinktųsi ir kitas aktyvaus laisvalaikio praleidimo formas, norėtų savarankiškai judėti arba sutiktų leisti laisvalaikį už Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ ribų, pavyzdžiui, gamtoje.

Laisvalaikio praleidimo būdai, kuriuos galėtų pasiūlyti LAB atsižvelgiant į respondentų atsakymus:

1. **Skaitymas:** garsiniai skaitymai su siužeto aptarimu, diskusija, skatinant senelių globos namų gyventojus bendrauti, dalintis patirtimi; savarankiškas skaitymas išduodant garsinius leidinius (taikant paslaugų punkto aptarnavimo modelį);
2. **Renginiai:** susitikimai su rašytojais, pagal galimybes renginius aktualu organizuoti gamtoje, gryname ore (senelių globos namų prieigose);
3. **Kūrybinės dirbtuvės:** užimtumas skatinant senelių globos namų gyventojų kūrybiškumą, įsitraukimą. Respondentų atsakymai rodo, kad senelių globos namų gyventojai ypatingai ilgisi buvimo gamtoje, todėl neturint sąlygų senjorams suteikti

galimybę pasivaikščioti miške, nuvykti prie jūros, galima pasiūlyti kūrybines dirbtuves, kurių metu būtų kuriami rankdarbiai panaudojant medžiagas iš gamtinės medžiagos (smėlis, akmenukai, medžio šakos ar panašiai) ar pinti vainikus iš lauko gėlių. Užsiėmimą galima pajvairinti gamtos garsų muzika. Užsienio autoriai pabrėžia teigiamą užsiėmimų, kurių metu yra stimuliuojamas lietimasis poveikį senyvo amžiaus žmonėms, kenčiantiems nuo demencijos ar Alzheimerio [12]. Lietimasis pojūčiui stimuliuoti pasitelkiamos įvairios specialios priemonės ir medžiagos, pavyzdžiui, JAV Ilinojaus valstijoje įsikūrusi viešoji biblioteka (*angl.* St. Charles Public Library) parengė specialią metodinę priemonę senyvo amžiaus žmonėms – „Istorijų lagaminus“, kuriuose parengti specialūs leidiniai, pavyzdžiui „Kino žvaigždės“, papildyti liečiamaisiais su leidinių tematika susijusiais objektais [13]. Remiantis minėtos bibliotekos patirtimi svarstyti panašių veiklų įgyvendinimo variantai Lietuvoje sukuriant istorijų rinkinius Lietuvoje gyvenantiems senyvo amžiaus žmonėms aktualiomis temomis.

1 paveikslas. Šv. Čarlzo viešosios bibliotekos speciali metodinė priemonė, skirta senyvo amžiaus žmonėms

STACIONARIAI GLOBOJAMŲ SENJORŲ IR VIDUTINIO AMŽIAUS NEGALIŲ TURINČIŲ ŽMONIŲ INFORMACINIAI POREIKIAI IR INFORMACIJOS GAVIMO ŠALTINIAI

Situacijos pristatymas

Senstant visuomenei vis daugiau dėmesio reikia skirti pagyvenusių žmonių gyvenimo kokybei. Senjorų užimtumo didinimas yra svarbi sąlyga socialinės atskirties mažinimo, gyvenimo kokybės ir socialinės sanglaudos didinimo [14]. Pastebima globali visuomenės senėjimo tendencija verčia mąstyti ir apie tai, kad tarp *potencialių bei esamų bibliotekų vartotojų daugėja ir vis daugės senjorų*. Tokie vartotojai dažniausiai įvardijami ir tarp tų, kurie mažiausiai naudojami kompiuteriais ir internetu, kurie šiandien laikomi itin svarbiu informacijos ir paslaugų šaltiniu bei priemone. Neabejotinai, pagrindinė kliūtis naudotis informacija ir ypač technologijomis yra negalia ir ligos. *Senjorai neretai turi rimtų regos, judėjimo, kognityvinių sutrikimų*. Tačiau nepaisant to, kad naudotis informacija sudėtinga, jie jos tikslingai ieško. Mokslininkų Terryl Asla ir Kirsty Williamson atlikto tyrimo duomenimis, *identifikuota net 18 svarbių senjorams informacijos interesų sričių*. Pirmoji – be abejo, sveikata, antroji – asmeniniai finansai, trečioji – rekreacinio, laisvalaikio pobūdžio informacija. Kitos svarbios senjorams temos – vyriausybė, aplinkosauga, vaistai, atostogos, teisinė informacija, transportas, šeima ir draugai, švietimas, paslaugos senjorams ir kt. Pagrindiniais informacijos šaltiniais garbaus amžiaus senjorai laiko šeimos narius, tam tikros srities specialistus (pavyzdžiui, gydytojus), su kuriais jie pastoviai bendrauja [15].

Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikto mokslinio tyrimo „Vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojų poreikiai užimtumo, švietimo ir kultūros srityse“, kuriame dalyvavo du tūkstančiai vyresnių nei 60 metų asmenų, duomenimis:

- dažniausiai vyresnių žmonių pageidaujami mokymosi užsiėmimai – kompiuterinio raštingumo ir užsienio kalbų kursai, kurie padėtų jiems įgyvendinti asmeninius sumanymus;
- vyresniems žmonėms aktualios paskaitos apie kultūrą ir meną, įskaitant muziką, scenos meną, literatūrą ir vizualinį meną;
- kaip ir bet kurio amžiaus žmonės, senjorai domisi psichologijos klausimais;
- vyresniame amžiuje aktualesnės tampa sveikatos išsaugojimo problemos [16].

Atlikti tyrimai rodo, kad, pavyzdžiui, daugelis demencija sergančių asmenų yra dirbę kompiuteriais. Šia liga sergantys žmonės mėgsta žiūrėti senus filmus gimtąja kalba. Šie filmai jiems primena „senas geras dienas“. Taip pat populiarūs filmai apie vietos istoriją ir gamtą [17].

„Kantar TNS“ tyrimų bendrovės „Televizijos auditorijos tyrimas 2017“ duomenimis, vystantis technologijoms, plintant išmaniesiems telefonams, planšetiniams bei nešiojamiems kompiuteriams, vis daugiau gyventojų TV turinį žiūri mobiliųjų įrenginių ekranuose. Tačiau *žmonių, TV programas žiūrinčių televizoriuje, skaičius nemažėjo, o laiko, praleidžiamo prie televizoriaus ekrano, trukmė toliau augo*. 2017 m. kiekvienas Lietuvos gyventojas per dieną prie televizoriaus praleido vidutiniškai 3 val. 56 min. – vienuolika minučių daugiau nei 2016-aisiais ir daugiau nei dvidešimčia – nei 2015-aisiais. Televizoriaus žiūrėjimo trukmė ypač augo tarp suaugusių Lietuvos gyventojų – 2017 m. vidutiniškai vienas suaugęs Lietuvos gyventojas prie TV ekrano kasdien praleido po 4 val. 17 min. – 12 minučių daugiau nei ankstesniais metais. Populiariausios 2017 m. TV laidos – sporto varžybos, Eurovizijos dainų konkurso finalai, pramoginės, muzikinės laidos ir filmai [18].

Šios tyrimų bendrovės atlikto tyrimo „Interneto naudotojų tyrimas 2017“ rezultatai parodė, kad 2017 m. bendrieji Lietuvos interneto skvarbos rodikliai (bendra mėnesio auditorija) augo 2 procentiniais punktais. Lietuvos gyventojų, besinaudojančių internetu, dalis kinta nežymiai, tuo tarpu *didėja dalis reguliariai besinaudojančių internetu*. Per pastaruosius ketverius metus labiausiai augo interneto dienos auditorija – nuo 60 iki 70 proc. Ši tendencija turėtų išlikti ir artimiausiu metu – augs Lietuvos gyventojų dalis, kuriems internetas yra kasdienė medija. Tyrimo ataskaitoje pažymima, kad interneto dienos auditorijos augimas pastebimas ir *vyriausioje 50-74 m. amžiaus*

grupėje, nuo 40 proc. 2016 m. iki 45 proc. 2017 m. Kaip ir visame pasaulyje, taip ir Lietuvoje, jau keletą metų pastebima tendencija, jog auga žmonių dalis, kurie *prie interneto jungiasi per išmanųjį telefoną*. 2017 m. išmaniuoju telefonu prie interneto jungėsi 64 proc. interneto naudotojų ir tai yra 6 proc. punktais daugiau nei 2016 m. (58 proc.) arba 21 proc. punktu daugiau nei 2015 m. (43 proc.). Interneto naudojimas išmaniaisiais telefonais toliau augs ir gali būti, jog ateinančiais metais aplenks naudojimąsi nešiojamaisiais kompiuteriais. Tokius įrenginius turi vis daugiau Lietuvos gyventojų, mobiliojo interneto ryšio infrastruktūra šalyje taip pat yra gerai išvystyta, o daugelis technologinių inovacijų šiandien yra orientuotos būtent į mobiliuosius įrenginius [19].

Lietuvos aklųjų bibliotekos 2017 m. paslaugų punktų vartotojams teikiamų paslaugų vertinimo tyrimo duomenimis, LAB vartotojus, gaunančius paslaugas bibliotekos steigtuose paslaugų punktuose, labiausiai domina *Lietuvos ir pasaulio aktualijos* bei klausimai, susiję su *sveikata*, taip pat tyrimo dalyviams ne mažiau svarbios *kultūros ir laisvalaikio temos*. Minėtame tyrime dalyvavo 88 LAB paslaugų punktų vartotojai, iš jų 39 proc. respondentų, kurių amžius 65 metai ir vyresni, 38 proc. – 40-65 metų amžiaus (38 proc.). Tyrimo duomenys atskleidė, kad pagrindiniai informacijos šaltiniai LAB paslaugų punktų vartotojams yra *televizija* (28 proc.), *radijas* (24 proc.) ir *garsiniai leidiniai* (20 proc.) [20].

Respondentų informaciniai poreikiai ir informacijos gavimo šaltiniai

Kitas svarbus šio tyrimo aspektas buvo siekis nustatyti stacionariai globojamų senjorų ir vidutinio amžiaus žmonių informacinius poreikius, išsiaiškinti, kokiais informacijos šaltiniais naudojasi respondentai ieškodami jiems aktualios informacijos. Bendraujant su diskusijų grupės dalyviais išsiaiškinta, kad tai daugiausia aukštuosius išsilavinimus turintys ir įvairias profesines kvalifikacijas (pedagogų, teisininkų ir kt.) įgiję žmonės.

Informacija kokiomis temomis Jus domina?

- ✓ *Aš daugiausiai domiuosi apie kraštotyra, miestelius, vietas, apie miškus.*
- ✓ *Apie sveikatą, ligas.*
- ✓ *Apie gamtą.*
- ✓ *Apie meną, paveikslus.*
- ✓ *Apie žymių žmonių gyvenimą, istoriją.*

Iš kokių šaltinių gaunate Jus dominančią informaciją?

- ✓ *Skaitau, tik popierines knygas.*
- ✓ *Knygų regintiesiems. Brailio rašto mes nemokam.*
- ✓ *Skaitau žurnalus.*
- ✓ *Aldona [Pastaba. Respondentės vardas pakeistas] tai išmaniuoju telefonu naudojasi.*
- ✓ *Radio laidos, televizorius. Viską galima rasti kompiuteryje, be kompiuterio namuose nėra iš vietos.*
- ✓ *Po pietų žiūriu televizorių.*

Kokias laidas mėgstate žiūrėti per televiziją?

- ✓ *„Rožių karą“, „Dvi širdis“, „112 pagalbą“ žiūriu, jeigu yra krepšinis nepraleidžiu nei vieno.*
- ✓ *Serialus, labai geras „Seserys“, o šiaip tai nemėgstu meksikietišku.*
- ✓ *Šeštadienį sekmadienį 12 val. laidą apie gamtą žiūriu, labai įdomi.*

- ✓ *Kryževičienės laidos labai geros, ji mano žmonos auklėtinė.*

Ar naudojate kompiuteriais?

- ✓ *Ne.*
- ✓ *Nesinaudoju.*
- ✓ *Naudujuos, bet neturiu čia.*
- ✓ *Kompiuterio čia nėra, neprieinama.*
- ✓ *Viską ką tik noriu kompiuteryje randu, bet tik kad rega prastėja, tai blogiausia.*

Tyrimas atskleidė, kad respondentus domina informacija labai įvairiomis temomis – kraštotyros ir gamtos pažinimas, žymių žmonių biografijos, istorija, sveika gyvensena, menai ir kt. Dažniausiai tyrimo dalyviai naudojami tradiciniais informacijos gavimo kanalais – televizija, radiju, spauda. Keli senjorai moka naudotis ir informacijos paieškai naudotusi kompiuteriais, internetu, tačiau gyvendami globos įstaigoje, nėra jais aprūpinti. Taigi, tyrimu išryškinta dar viena svarbi probleminė sritis – t. y. garsinių leidinių skaitmeniniu formatu klausymosi įrangos trūkumas. Matyti, kad siekiant išduoti garsinius leidinius senyvo amžiaus žmonėms, gyvenantiems senelių globos namuose svarbu ne tik pateikti pageidaujamus leidinius, tačiau pasirūpinti ir leidinių klausymosi įranga – bendradarbiaujant su globos namų administracija, socialiniais darbuotojais užtikrinti, kad senjorams būtų suteikti CD ar mp3 grotuvai.

POTENCIALIŲ LAB VARTOTOJŲ SKAITYMO ĮPROČIAI

Situacijos pristatymas

Dažniausia problema, su kuria susiduria vyresnio amžiaus žmonės – pablogėjusi sveikata ir specifiniai su organizmo senėjimu susiję pokyčiai. Senėjimo procesas paveikia visą organizmą. Dažniausiai pasitaikančios ligos vyresniame amžiuje: Alzheimerio liga, demencija, Parkinsono liga. Prie „senatvinių“ ligų priskiriamos ir kaulų-raumenų ligos, pavyzdžiui, raumenų atrofija, osteoporozė ir sąnarių pokyčiai. Vyresniame amžiuje taip pat ima silpti regėjimas bei klausa, padidėja širdies ir kraujagyslių ligų rizika [21].

Statistiniai duomenys rodo, kad visuomenei senėjant, pasaulyje sparčiai didėja žmonių, sergančių demencija. Spėjama, kad 2040 m. jų bus daugiau nei 81 milijonas. Ši smegenų liga susijusi su atminties, mąstymo, bendravimo ir emociniu sutrikimais. Ligai būdingas protinių gebėjimų silpnėjimas, asmens elgsenos pokyčiai. Pasaulinės sveikatos organizacijos 2002 m. ataskaitoje apie sunkiausias ligas nurodyta, kad demencija yra tarp 11 labiausiai paplitusių lėtinių ligų. Sergantieji demencija palaipsniui praranda atmintį, negali atlikti kai kurių fizinių veiksmų, jiems reikalinga nuolatinė pagalba, tačiau, nepaisant visų šių protinių ir fizinių apribojimų, *demencija sergantis asmuo gali gauti daug naudos iš įvairių bibliotekos paslaugų*. Daugelis bibliotekų paslaugų, ypač susijusių su skaitymu, stimuliuoja atmintį bei kartu teikia malonumą ir naudos. Skaitymas ir muzikos klausymasis aktyvina smegenų darbą, slopina nervingumą ir pyktį. 2007 m. IFLA išleido gaires „Bibliotekų paslaugos demencija sergantiems asmenims“ (*Guidelines for Library Services to Persons with Dementia*), demencija sergantiems vartotojams rekomenduojama literatūra:

- Iliustruotos knygos. Demencija sergantis asmenys mėgsta knygas su didelėmis ir aiškiais iliustracijomis. Populiarūs objektai yra žvėreliai, gėlės, vaikai, šalys, seni automobiliai ir pan. Tinka vaikiškos iliustruotos knygos.
- Skaitymas garsiai. Demencija sergantis žmogus mėgsta klausyti, kai skaitoma garsiai. Tekstas privalo būti trumpas ir aiškios siužetinės linijos. Tinka adaptuotos knygos (easy to read books), nes jos parašytos trumpais sakiniais, nesudėtingo teksto. Kai kurie demencija sergantis asmenys mėgsta klausytis žinomų poemų ir dainų. Jie dažnai prisijungia prie dainavimo, žavi jų gebėjimas atsiminti tekstą.
- Garsinės knygos. Galima naudoti afazija sergantiems asmenims skirtas knygas, nes jos įskaitytos lėtai [22].

Biblioterapijos, poezijos terapijos specialistų teigimu, knygos, kūryba, rašymas ir teigiamos mintys padeda sveikti ir stiprinti sveikatą. Biblioterapija (graik. *biblion* - knyga, *therapeia* - gydymas) yra psichoterapijos metodas – gydymas specialiai parinktos literatūros skaitymu. Tam tikro turinio knygų skaitymas keičia ligo galvosena, jausmus, elgesį, padeda atkurti dėl ligos sutrikusius santykius su aplinkiniais, geriau suvokti ligos priežastis, prisitaikyti prie pakitusių gyvenimo sąlygų [23].

LAB yra valstybinės reikšmės biblioteka, kurios funkcija – teikti paslaugas visiems asmenims, kurie dėl sveikatos, amžiaus, judumo ir kitų problemų, negali skaityti įprasto spausdinto teksto, lygiateisišką ir visapusišką prieigą prie informacijos ir žinių. Kadangi potencialūs LAB vartotojai dėl amžiaus, sveikatos, kompleksinės negalios dažnai negali savarankiškai pasiekti bibliotekos, LAB ieško naujų būdų pritraukti naujus skaitytojus ir teikti jiems paslaugas, galinčias pagerinti jų gyvenimo kokybę. Viena iš alternatyvų – bendradarbiavimas su įvairiomis globos įstaigomis, kurių paslaugų gavėjai galėtų būti potencialūs bibliotekos vartotojai.

Skaitymo pomėgiai, tematika, šaltiniai

Atliekant šį tyrimą buvo siekiama identifikuoti Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ klientų skaitymo pomėgius, išsiaiškinti, kokio žanro literatūra domina respondentus, nustatyti potencialių LAB vartotojų lūkesčius aprūpinant juos įvairaus formato leidybiniais bibliotekos ištekliais.

Ar mėgstate skaityti?

- ✓ *Taip, labai.*
- ✓ *Labai patinka.*
- ✓ *Aš tai labai daug skaitau.*
- ✓ *Labai daug skaitau.*

Kokia literatūra labiausiai domitės?

- ✓ *Skaitau žurnalus.*
- ✓ *Žurnalas „Žmonės“ labai įdomus.*
- ✓ *„Žmonės“ tikrai labai įdomus žurnalas. Apie pirmą prezidentą taip su malonumu perskaičiau.*
- ✓ *Apie žymesnius žmones. Aš tai apie miškus, kraštotyryą daugiausiai domiuosi.*
- ✓ *Prieš tai skaičiau „Dievas paprastai keliauja incognito“ [Pastaba. Laurent Gounelle „Dievas visada keliauja incognito“]. Laba gera knyga, paskui dar po kelis kartus kažkurias vietas skaičiau. Gavau knygą išverstą iš norvegų kalbos, „Septintasis susitikimas“.*

Iš kur gaunate Jus dominančius leidinius (literatūrą)?

- ✓ *Dukra atneša, anūkė perka ir parenka, leidžia pačiai pasirinkti.*
- ✓ *Jau turbūt dabar perskaičiau visą tą biblioteką, kuri čia yra, kai kurias ir antrą ir trečią kartą.*

Ką skaitote, kokie autoriai patinka arba patikdavo?

- ✓ *Aš tai labai daug skaitau. Kai iš naujo skaitai, kažką pamatai visai naujo. Kai jaunas skaitai tai į vieną dalyką atkreipi dėmesį, o dabar visai į ką kitą. O šiaip tai ypatingai mėgčiau istorines. Girdžiu, kad yra moteris, kuri rašo iš Lietuvos istorijos apie Vilnių, būtų įdomu gauti jos knygas [Pastaba. Kristinos Sabaliauskaitės „Silva Rerum“], popierines.*
- ✓ *Nesvarbu, užsieniečius skaitau visus autorius. Man irgi istorinės patinka, šiaip tai grožinė literatūra visokia, kuri man pasitaiko.*
- ✓ *Skaitau pasakas. Aš buvau mirties būsenoje ir dabar atstatau save, pradėdavo nuo pasakų, miklinu atmintį ir visą kitą, nesimu didelių romanų, pasakas kelias į dieną. Paskui jas atpasakoju tas pasakas.*
- ✓ *Skaitau visokias knygas.*
- ✓ *Pas mane yra kambaryje knygų apie meną, bet aš daugiausia skaitau apie Dievą [...].*

Tyrimo metu nustatyta, kad respondentai mėgsta ir aktyviai skaito knygas, žurnalus. Leidiniais tyrimo dalyvius dažniausiai aprūpina jų artimieji arba globos įstaigos personalas. Senjorus domina užsienio ir lietuvių rašytojų grožinė, istorinė ir kt. žanro literatūra, įvairūs meno

albumai. Senyvo amžiaus žmonėms, gyvenantiems senelių globos namuose, kaip ir didžiajai daliai LAB skaitytojų aktualūs įvairaus pobūdžio romanai, grožinė literatūra (respondentai nurodė skaitantys ar pageidaujantys skaityti populiarią, gerai žinomą grožinę literatūrą („Silva Rerum“, „Dievas visada keliauja incognito“). LAB stengiasi, kad skaitomiausi, visuomenės dėmesio sulaukę leidiniai būtų prieinami ir LAB skaitytojams, turintiems negalią dėl kurios jie negali skaityti įprasto spausdinto teksto, todėl daugelį pageidaujamų leidinių senyvo amžiaus žmonės, gyvenantys senelių globos namuose, galėtų rasti LAB specialiųjų formatų leidinių fonde. LAB taip pat sėkmingai įgyvendino projektą „Speciali garsinių leidinių serija senyvo amžiaus žmonėms“, kuria buvo išleisti nedidelės apimties, trumpi pasakojimai, papildyti gamtos garsais, muzika. Šie leidiniai pravartūs senjorams, kuriems aktualūs lengvo turinio, atpalaiduojantys tekstai. Viena respondentė lavina atmintį skaitydama pasakas, šis skaitymo būdas po patirtų sveikatos sutrikimų jai yra svarbus terapinio – reabilitacinio pobūdžio užsiėmimas.

RESPONDENTŲ LŪKESČIAI LAB PASLAUGOMS

Situacijos apžvalga

2000 m. IFLA išleido *Bibliotekų, teikiančių paslaugas ligoninių pacientams, vyresnio amžiaus asmenims ir nuolatinės priežiūros reikalingiems neįgaliesiems, gaires* (Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities). „Skaitymas yra universali teisė“, nurodo Tarptautinio knygų komiteto ir Tarptautinės leidėjų asociacijos komiteto „Chartija skaitytoji“. Biblioteka turi suteikti galimybes ugdyti raštingumą, atsižvelgti į asmeninius ir kultūrinius interesus, mokymosi visą gyvenimą koncepciją. Knygos ir kita bibliotekoje esanti medžiaga turi neįkainojamos vertės kiekvienam, nepriklausomai nuo jo amžiaus, išsilavinimo lygio, socialinio statuso, fizinių ir protinių gebėjimų. Aptarnaujant demencija sergančius žmones *bibliotekų darbuotojams rekomenduojama organizuoti vartotojams specialias programas: skaitymą garsiai, filmų rodymą, muzikavimą* [24].

Pasaulinė sveikatos organizacija pažymi, kad senėjimas yra natūralus procesas, besitęsiantis visą gyvenimą. *Bibliotekos turi skatinti pagyvenusių žmonių mokymąsi visą gyvenimą, suteikdamos priegią prie reikalingos socialinės, kultūrinės, sveikatos ir kitų sričių informacijos*. Bibliotekos, aptarnaudamos pagyvenusius žmones, jiems gali pasiūlyti didesnio šrifto knygas bei žurnalus, įvairius laikraščius, albumas, specialius amatų, rankdarbių, receptų vadovus, kultūros leidinius, garso bei vaizdo medžiagą, žodynus ir enciklopedijas bei įvairių medicinos sričių vadovus, knygas apie sveiką gyvenimo būdą bei leidinius gerontologijos, senėjimo temomis [25].

LAB centras Vilniuje ir jos struktūriniai padaliniai skirtingų amžiaus grupių žmonėms vis dažniau tampa svarbia įdomių, nuolat atnaujinamų, vartotojams organizuojamų nemokamų renginių lankymo vieta. Svarbus akcentas yra renginių prieinamumo užtikrinimas regos ir kitą negalią turintiems žmonėms. LAB centre ir padaliniuose dažnai organizuojamos liečiamosios parodos. Bibliotekos darbuotojai palydi lankytojus prie eksponatų ir padeda juos pažinti lytėjimu. Tokiam specialiųjų poreikių turinčių vartotojų aptarnavimui reikalingi įgūdžiai, kuriuos LAB darbuotojai nuolat ugdo ir tobulina. Biblioteka savo veiklomis skatina esamus ir būsimus (potencialius) vartotojus įsitraukti į kultūrą ir kūrybą ne tik kaip vartotojus, bet ir kaip kūrėjus. LAB dirbama su įvairaus amžiaus grupių žmonėmis. Į aktyvią veiklą stengiamasi įtraukti vyresnio amžiaus lankytojus, padidinti šių asmenų laisvalaikio praleidimo galimybių įvairovę.

LAB centre Vilniuje ir Kauno padalinyje prigijo ir populiarėja garsinių skaitymų žanras. Šiuose renginiuose ne tik skaitomos kūrinių ištraukos, bet ir kalbama apie autorius, analizuojama jų kūryba, pasakojami įdomesni gyvenimo nutikimai, pateikiami kritikų, literatūros tyrinėtojų, žurnalistų komentarai. LAB lanksčiai derina veiklas sezonų metu – vasarą garsiniai skaitymai iš Vilniaus persikelia į Zelvos poilsiavietę. LAB skaitytojai ne tik klauso skaitomų knygos tekstų, bet ir diskutuoja, dalijasi įspūdžiais, prisiminimais. Lankytojų teigimu, būtent tokie renginiai padeda jiems geriau susipažinti su skaitoma knyga, prisiminti ir ugdytis sklاندaus kalbėjimo, eilėraščių deklamavimo gebėjimus.

2017 m. įgyvendinant projektą „Speciali garsinių leidinių serija senyvo amžiaus žmonėms“ toliau rengti ir leisti sutrikusios regos senjorams ir vaikams skirti specialiųjų formatų leidiniai: tai trumpos, gerai nuteikiančios istorijos, pasakos. Leidiniai papildomi gamtos garsų intarpais. Išleista speciali 6 leidinių serija buvo pristatyta senelių globos namuose, esančiuose Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių regionuose ir sulaukė teigiamų tiek vartotojų, tiek socialinių darbuotojų įvertinimų.

Siekiant didinti LAB leidžiamų leidinių specialiaisiais formatais prieinamumą, 2017 m. įgyvendinant projektą „GoSmaRT – garsinių knygų skolinimo modelis regionams pasitelkiant šiuolaikines technologijas“ LAB paslaugų punktuose pradėta diegti grotuvų skolinimo ir leidinių išdavimo pagal pareikalavimą paslauga. 2017 m. ši paslauga įdiegta 4 LAB paslaugų punktuose. Daugiau LAB paslaugų punktų šią paslaugą planuojama įdiegti 2018 m. [26].

LAB paslaugų aktualumas potencialiems vartotojams

Diskusijų grupės metu respondentai buvo supažindinti su LAB vartotojams teikiamų paslaugų įvairove, vėliau tyrėjai domėjosi, kokios paslaugos būtų įdomios ir aktualios senjorams ir vidutinio amžiaus negalią turintiems Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ gyventojams.

Kokios bibliotekos paslaugos Jus domintų? Gal domintų susitikimai su žymiais žmonėmis (pavyzdžiui, S. Paltanavičiumi ar kt.)?

- ✓ *Labai būtų įdomu bet kokie susitikimai, renginiai.*
- ✓ *Norisi išgirsti apie žymius žmones.*
- ✓ *Kur gi ne.*
- ✓ *Labai patinka Paltanavičius. Nedrąsu net prašyti, pernelyg didelės išlaidos būtų, čia tada reiktų 50 žmonių auditorijos.*

Ar skirtumėte savo laiką pabendravimui su bibliotekos atstovais, pavyzdžiui, garsiniams skaitymams?

- ✓ *O kur Jūsų biblioteka randasi?*
- ✓ *Patiktų, mes paprastai bendraujam čia su kineziterapeutais, nes pagrindinė mano problema yra vaikščiojimas.*
- ✓ *Visai gerai būtų.*
- ✓ *Gal ir gerai būtų, mėgstu skaityti knygas.*

Ar domintų Jus įvairūs užsiėmimai (rankdarbiai, aplikacijų, paveiksliukų ar atvirukų gamyba ir pan.)?

- ✓ *Labai reikalinga, norėčiau kažkokių užsiėmimų.*
- ✓ *Aš darau papuošalus. Mano kojos nevaikšto, bet rankos tai dirba, tik su karoliukais baisu, kad nepabirtų ir nesurinksi jų.*
- ✓ *Apie meną, paveikslus pakalbėti norėčiau.*
- ✓ *Čia mes kepam sausainius ir juos puošiam, per šventes daugiau tokių užsiėmimų organizuojama.*

Tyrimo dalyvių išsakyti pageidavimai ir lūkesčiai LAB paslaugoms rodo, kad Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ paslaugų gavėjai dėl įvairių sveikatos sutrikimų galėtų būti potencialiais LAB vartotojais. Senjorai ir vidutinio amžiaus negalią turintys žmonės ne tik mielai skaitytų įvairaus formato ir žanro leidinius, kuriuos galėtų jiems pasiūlyti biblioteka, bet ir dalyvautų įvairiuose LAB renginiuose bei užsiėmimuose – meniniuose ir edukaciniuose užsiėmimuose, garsiniuose knygų skaitymuose, susitikimuose su žymiais žmonėmis, kurie galėtų būti organizuojami jiems šioje globos įstaigoje. Kadangi diskusijos dalyviai negalėtų patys atvykti į biblioteką, LAB galėtų organizuoti ekstensyvius renginius ir edukacinius užsiėmimus.

Diskusijų grupėje dalyvavę „Gemma“ darbuotojai patvirtino, kad šis reabilitacijos ir slaugos centras turi specialiųjų poreikių žmonėms pritaikytą autobusiuką, kuriuo būtų galima juos išvežti ir į renginį gamtoje.

IŠVADOS

1. Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ paslaugų gavėjams teikiamos slaugos, medicininės priežiūros ir reabilitacijos paslaugos. Atsižvelgiant į įstaigos pacientų – senjorų ir vidutinio amžiaus negalią turinčių asmenų sveikatos būklę, asmeninius pomėgius ir įstaigos finansines galimybes papildomai organizuojamos įvairaus pobūdžio laisvalaikio užimtumo veiklos.
2. Potencialūs LAB vartotojai dažniausiai naudojami tradiciniais informacijos gavimo šaltiniais (televizija, radiju, spauda). Dalis respondentų moka naudotis kompiuteriais ir naudotūsi internetu, bet nustojo tai daryti, nes slaugos įstaigoje asmeninių kompiuterių neturi.
3. Didesnė dalis potencialių LAB vartotojų naudojami įprastais spaudiniais, skaito žurnalus ir knygas reginčiųjų raštu. Respondentai domisi grožine, istorine, religine literatūra, taip pat meno, kraštotyros temomis. Keletas diskusijų dalyvių dėl negalios, sutrikimų ar neseniai patirtų ligų negali skaityti įprastų spausdintų tekstų, bet pabandytų klausytis įgarsintų leidinių. Viena respondentė galėtų skaityti specialius LAB leidžiamus garsinių leidinių serijos senjorams leidinius – trumpas, pozityvias istorijas ir pasakas.
4. Potencialius vartotojus domintų įvairios LAB paslaugos – išplėstiniai garsinių knygų skaitymai, susitikimai su žymiais žmonėmis, edukaciniai užsiėmimai.
5. Atliktas tyrimas išryškino kultūrinių paslaugų poreikį senelių globos namuose. Apibendrinus respondentų atsakymus matyti, kad senelių globos namų gyventojai yra linkę domėtis įvairiais kultūrinio pobūdžio renginiais, užsiėmimais (susitikimais su rašytojais, garsiniais skaitymais, diskusijomis, taip pat esant galimybei kurti rankdarbius). Dalis gyventojų susiduria su judumo problemomis, todėl turi menkas galimybes dalyvauti mieste organizuojamuose renginiuose, keliauti ir pan., kas lemia apribotas galimybes rinktis laisvalaikio praleidimo formas. Respondentai dalyvauja tuose renginiuose, kuriuos pasiūlo ar kurie yra organizuojami globos namuose. Todėl šis tyrimas ne tik padėjo išvelgti galimas LAB veiklos su senyvo amžiaus žmonėmis perspektyvas, tačiau taip pat padidino senjorų savivertę – matyti, kad senjorams trūksta domėjimosi jų informaciniais ir kultūriniais poreikiais ir juos atliepančių užsiėmimų. Tyrimas rodo, kad svarbu ne tik siūlyti ar teikti iš anksto numatytas paslaugas, tačiau kreiptis tiesiogiai į vartotoją ir klausti, kas jam yra aktualu duotuoju momentu, kokia veikla jį pradžiugintų jau atvykus su renginiu ar paslaugomis. Kadangi respondentų kultūriniai poreikiai ir laisvalaikio praleidimo formos įvairuoja (nuo TV žiūrėjimo, skaitymo iki rankdarbių ir pan.), svarstyta galimybė senjorams pasiūlyti skirtingas veiklas (organizuojant skirtingose grupėse rankdarbius ar garsinius skaitymus) ar leisti pasirinkti iš skirtingų literatūros tekstų, žanrų.
6. Respondentų atsakymuose pakankamai aiškiai išgrynintas poreikis leidiniams – tai rodo tokie respondentų teiginiai, kad buvo perskaityta visa senelių globos namuose esanti biblioteka ar kad senjoras skaito visas knygas, kurias atneša jo giminaičiai, o kai kurias net po kelis kartus. Tai rodo, kad skaitymas senelių globos namų gyventojams yra svarbus užsiėmimas, suteikiantis galimybę prasmingai leisti laisvalaikį. Ryškėja vaizdas, kad senyvo amžiaus žmonės pabrėžtinai nurodo, kad skaito popierines knygas – tai reiškia, kad senyvo amžiaus žmonės yra priimtinesnis tradicinis, o ne skaitmeninis leidinių formatas. Todėl dėl negalios apribotos galimybės skaityti įprastą spausdintą tekstą neieškant alternatyvių leidinių formatų gali visai užkirsti kelią skaitymui. Poreikis tradicinio formato knygoms gali būti siejamas su senjorų skaitmeninio raštingumo įgūdžių ir garsinių leidinių klausymosi įrangos stoka.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacija	Uždaviniai	Įgyvendinimo terminas	Atsakingi darbuotojai
1. Vykdyti LAB paslaugų punktų tinklo plėtrą	<p>1. Pagal galimybes įsteigti paslaugų punktą Reabilitacijos ir slaugos centre „Gemma“</p> <p>a) informuoti Reabilitacijos ir slaugos centro „Gemma“ administraciją apie LAB teikiamas paslaugas aprūpinant tikslinės grupės vartotojus garsiniais ir kt. formato leidiniais.</p> <p>b) Pasiūlyti įstaigos administracijai įsteigti joje LAB paslaugų punktą.</p> <p>2. Pagal galimybes steigti paslaugų punktus kituose Lietuvos senelių globos namuose, kuriuose yra potencialių LAB skaitytojų sutelktis (tyrimu pagrįstas LAB veiklos plėtros į senelių globos namus aktualumas ir LAB teikiamų paslaugų šiai auditorijai poreikis). Šiuo metu LAB yra įsteigti 26 punktai senelių globos namuose (tai sudaro 31,3 proc. visų LAB įkurtų paslaugų punktų). Rekomenduotina šį procentą padidinti iki 35 proc.</p>	<p>Iki 2018 m. IV ketvirčio pabaigos</p> <p>Nuolat</p>	F. Kepalienė, J. Vileikienė, M. Griciūnienė, teritorinių padalinių vyriausiosios bibliotekininkės
2. Pagal galimybes organizuoti renginius senelių globos namuose (senelių globos namuose, kuriuose įsteigtas LAB paslaugų punktas; senelių globos namuose, kuriuose nėra įkurto LAB paslaugų punkto)	<p>Pasiūlyti ir organizuoti senelių globos namų negalią turintiems klientams įvairius LAB renginius, inicijuoti naujas renginių formas (garsinius skaitymus, edukacinius užsiėmimus, susitikimus su žymiais žmonėmis ir kt.).</p> <p>Ne mažiau kaip po 2 renginius per metus</p>	Nuolat	J. Vileikienė, teritorinių padalinių vyriausiosios bibliotekininkės
3. Pagal galimybes ir kompetencijų sritį spręsti garsinių leidinių klausymosi	1. Teikiant garsinius leidinius ir bendradarbiaujant su įstaigų administracija, socialiniais darbuotojais, parūpinti garsinių	Iki 2019 m. II ketvirčio pabaigos	F. Kepalienė, J. Vileikienė, teritorinių padalinių vyriausiosios bibliotekininkės

įrangos stokos klausimą	leidinių klausymosi įrangą. 2. Senelių globos namų įstaigoms nesant galimybių suteikti gyventojams garsinių leidinių klausymosi įrangą (esant pakankamo masto įrangos trūkumui), LAB svarstyti apie projekto rengimą, kuriuo būtų numatomas leidinių senelių globos namų gyventojams išdavimo su leidinių klausymosi įranga, įgyvendinimas.		
-------------------------	--	--	--

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. Lietuvos aklyjų bibliotekos nuostatai [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.labiblioteka.lt/lt/apie-biblioteka/planavimo-dokumentai>>.
2. Charenkova, J. 2017. Laisvalaikis ar laisvas laikas? Globos įstaigose gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų patirtis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/view/10812>>.
3. Šurkienė G., Stukas R., Alekna V., Melvidaitė A. 2012. Populiacijos senėjimas kaip visuomenės sveikatos problema. *Gerontologija*. 2012; 13(4): 235–239. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 17 d.] Prieiga per internetą: http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2012/nr_4/2012_235_239.pdf.
4. Socialinės paslaugos 2016 m. Oficialiosios statistikos portalas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=143113>>.
5. Miežytė-Tijūšienė J., Bulotaitė L. 2012. Pensinio amžiaus žmonių socialinis aktyvumas bei psichologinė savijauta. *Gerontologija* 2012; 13(4):199–205.
6. Koncevičienė N., Beržanskienė M., Eidukaitienė V. 2013. Vyresnių kaip 60 metų amžiaus žmonių laisvalaikio praleidimo galimybės Marijampolės savivaldybėje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2013. Vol. 35. No. 4. Scientific Journal. ISSN 1822-6760 (print) / ISSN 2345-0355 (online) >.
7. Koncevičienė N., Beržanskienė M., Eidukaitienė V. 2013. Vyresnių kaip 60 metų amžiaus žmonių laisvalaikio praleidimo galimybės Marijampolės savivaldybėje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2013. Vol. 35. No. 4. Scientific Journal. ISSN 1822-6760 (print) / ISSN 2345-0355 (online) >.
8. Charenkova, J. 2017. Laisvalaikis ar laisvas laikas? Globos įstaigose gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų patirtis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/socialine-teorija-empirija-politika-ir-praktika/article/view/10812>>.
9. Žalimienė, L. 2005. Socialinės globos pagyvenusiems asmenims kokybė ir jos vertinimas. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
10. Šinkūnienė, J. R. 2005. Laisvalaikio studijos ir rekreacijos administravimas. *Socialinis darbas* 4(1): 122–130.
11. Latvėnaitė, R. 2016. Senelių globos namuose trūksta edukacinės veiklos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 16 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/lzinios/mokslas-ir-svietimas/seneliu-globos-namuose-truksta-edukacines-veiklos/235350>>.
12. Art as Therapy - Can Creative Expression Soothe Dementia Symptoms? In ALZFORUM [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 liepos 4 d.] Networking for a cure. Prieiga per internetą: <<https://www.alzforum.org/news/research-news/art-therapy-can-creative-expression-soothe-dementia-symptoms>>.
13. Programs and Ideas. Librarians: Serving Patrons with Dementia. *In Serving Patrons with Dementia Group* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 liepos 4 d.] Prieiga per internetą: <<https://librariansdementia.wordpress.com/2017/01/29/programs-ideas/>>.
14. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Moskvina, J. Vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojų profesinio mokymo ir konsultavimo poreikiai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 14 d.] Prieiga per internetą: <http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2007/nr_4/2007_236_245.pdf>.

15. Ketvirtasis amžius: senjorų naudojimosi informacija ypatumai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 15 d.] Prieiga per internetą: <<http://bukbibliotekininku.blogspot.lt/2014/09/ketvirtasis-amzius-senjoru-naudojimosi.html>>.
16. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Moskvina, J. Vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojų profesinio mokymo ir konsultavimo poreikiai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 14 d.] Prieiga per internetą: <http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2007/nr_4/2007_236_245.pdf>.
17. Vancevičienė, L. IFLA siūlymai dėl neįgaliųjų aptarnavimo viešosiose bibliotekose. / Šiandien aktualu. Straipsnių rinkinys bibliotekininkams. 2012 metų antras pusmetis 2 (47).
18. Žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2017. KANTAR TNS [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 28 d.] Prieiga per internetą: <http://www.tns.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Kantar_TNS_Metin%C4%97_%C5%BEiniasklaidos_tyrim%C5%B3_ap%C5%BEvalga_2017m.pdf>.
19. Interneto naudotojų tyrimas 2017. KANTAR TNS [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 28 d.] Prieiga per internetą: <http://www.tns.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Kantar_TNS_Metin%C4%97_%C5%BEiniasklaidos_tyrim%C5%B3_ap%C5%BEvalga_2017m.pdf>.
20. Lietuvos aklųjų bibliotekos paslaugų punktų vartotojams teikiamų paslaugų vertinimo tyrimas. 2017. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 25 d.] Prieiga per internetą: <http://www.labiblioteka.lt/media/public/PP_tyrimas__20180130.pdf>.
21. Senjorų sveikatos kliūtys: kaip būti sveikesniam ir laimingesniam. Kauno diena, 2016-10-06. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/sveikata/sveikata/senjoru-sveikatos-kliutys-kaip-buti-sveikesniam-ir-laimingesniam-774850>
22. Vancevičienė, L. 2012. IFLA siūlymai dėl neįgaliųjų aptarnavimo viešosiose bibliotekose. / Šiandien aktualu. Straipsnių rinkinys bibliotekininkams. 2012 metų antras pusmetis 2 (47).
23. Samulionytė, V. 2017. Apie knygas ir mintis, padedančias sveikti. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 28 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/sveikata/sveikata/apie-knygas-ir-mintis-padedancias-sveikti-1600174/>>.
24. Vancevičienė, L. 2012. IFLA siūlymai dėl neįgaliųjų aptarnavimo viešosiose bibliotekose. / Šiandien aktualu. Straipsnių rinkinys bibliotekininkams. 2012 metų antras pusmetis 2 (47).
25. Širkaitė, D. 2012. Rekomendacijos ligoninių bibliotekoms, aptarnaujančioms pacientus, vyresnio amžiaus žmones bei neįgaliuosius ilgalaikės priežiūros įstaigose. / Šiandien aktualu. Straipsnių rinkinys bibliotekininkams. 2012 metų antras pusmetis 2 (47).
26. Lietuvos aklųjų biblioteka. Išskleisti sparnus. Ką nuveikėme 2017 metais? Vilnius, 2017. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. gegužės 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.labiblioteka.lt/media/public/LAB%20isskleisti%20sparnus%20final.pdf>>.

DISKUSIJŲ GRUPĖS POKALBIO PLANAS

1. Kaip dažniausiai Jūs leidžiate savo laisvalaikį? Papasakokite apie savo pomėgius.

1. Žiūriu televizorių
2. Skaitau knygas, žurnalus, laikraščius
3. Užsiimu rankdarbiais (piešiu, mezgu, siuvinėju ir kt.)
4. Bendrauju su žmonėmis
5. Būnu gamtoje
6. Kita

2. Iš kokių šaltinių gaunate Jus dominančią informaciją?

1. Televizijos
2. Radijo
3. Spaudos
4. Interneto
5. Bendraujant su žmonėmis
6. Kita

3. Informacija kokiomis temomis Jus domina?

1. Apie sveikatą
2. Apie politiką
3. Apie įvairias lengvatas, akcijas, išmokas
4. Kita

4. Kokias laidas mėgstate žiūrėti per televiziją?

1. Įvairius filmus, serialus
2. Žinias
3. Pramogines (muzikos, humoro ir kt.) laidas
4. Laidas apie politiką
5. Laidas apie kultūrą
6. Laidas apie sportą
7. Kita

5. Ar klausotės radijo laidų? Kokios radijo laidos Jums patinka?

6. Ar mėgstate skaityti?

1. Taip
2. Ne
3. Kartais

7. Ką mėgstate skaityti?

1. Knygas
2. Žurnalus
3. Laikraščius

8. Kaip dažnai Jūs skaitote?

1. Kiekvieną dieną

2. Kelis kartus per savaitę
3. Kartą per savaitę
4. Kita

9. Kokio žanro literatūra Jums yra įdomi?

1. Romanai
2. Detektyvai
3. Poezija
4. Fantastinė literatūra
5. Kelionių literatūra
6. Dalykinė literatūra
7. Kita

10. Kur randate Jus dominančius leidinius (literatūrą)?

1. Perku
2. Turiu namie savo biblioteką
3. Skolinuos iš kitų žmonių
4. Bibliotekoje
5. Kita

11. Kokios bibliotekos paslaugos Jus domintų?

1. Skaityčiau knygas, laikraščius, žurnalus
2. Norėčiau lankytis bibliotekos renginiuose
3. Norėčiau, kad bibliotekos atstovai atvyktų į centrą
4. Kita

2 priedas

2 paveikslas. Vyksta diskusijų grupės tyrimas. Nuotrauka Nerijaus Griciūno